

В.В. КУРДЮКОВ,
адвокат, кандидат
юридичних наук, проректор
Академії адвокатури України

Р.Ю. ГРЕВЦОВА,
адвокат, кандидат
юридичних наук, Директор
Інституту медичного і
фармацевтичного права та
біоетики Академії адвокатури
України

РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО МЕДИЧНОГО ПРАВА: ВНЕСОК АКАДЕМІЇ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ

Ключові слова: *медичне право, напрями розвитку, концепція, галузь права, викладання.*

Сучасну філософську і правову науку, медичну і юридичну практику та освітню діяльність вже важко уявити без медичного права та біоетики. Протягом останнього десятиліття вони остаточно довели своє право на існування в Україні та багатьох інших пострадянських країнах. Сьогодні необхідність розвитку медичного права та біоетики вже ні в кого не викликає сумнівів. Проте їх розвиток має відбуватися системно, у тісному зв'язку між собою, спираючись на міцне наукове підґрунтя та орієнтуючись на практичне застосування. З огляду на це, неабияке значення набуває аналіз напрацювань науковців, освітян і практиків у царині медичного права та біоетики і окреслення напрямів подальшої роботи. На нашу думку, показовим у цьому плані може бути досвід Академії адвокатури України.

Академія адвокатури України є одним з перших вищих навчальних закладів в Україні, де розпочалося викладання дисципліни «Медичне право» для студентів, які здобували вищу освіту за напрямом підго-

товки «Право» (з 2004 року). Окрім того, через рік після цього спецкурс «Правові та етичні проблеми здійснення біомедичної діяльності» було включено до навчальних планів підготовки магістрів. В Академії адвокатури України захищено чимало магістерських робіт, готуються кандидатські і докторські дисертації з медико-правової проблематики. Формується власна наукова школа медичного права.

У складі Академії засновано *Інститут медичного і фармацевтичного права та біоетики*, метою діяльності якого є вивчення проблем медичного і фармацевтичного права та біоетики, сприяння розвитку медичного і фармацевтичного права та біоетики, здійснення навчальних програм у цих галузях та захисту прав і законних інтересів суб'єктів медичного і фармацевтичного права. У грудні 2010 року створене *Українське Відділення Кафедри ЮНЕСКО з біоетики* Інституту медичного і фармацевтичного права та біоетики Академії адвокатури України, яке є частиною Міжнародної мережі Відділень Кафедри

ЮНЕСКО з біоетики Міжнародного Центру Здоров'я, Права та Етики Юридичного факультету Університету м. Хайфи (Ізраїль). Створення такого Відділення підтримане Комітетом з питань біоетики при Президії Національної Академії наук України, який очолює фундатор біоетики в Україні академік НАН і НАМН України, доктор медичних наук, професор, перший віце-президент НАМН України Ю.І. Кундієв.

Вже у перші роки інтенсивної науково-методичної роботи були розроблені і апробовані відповідні навчальні програми, проаналізовані проблеми законодавства у сфері охорони здоров'я і правозастосовної практики, налагоджена співпраця з громадськими організаціями медико-правового та біоетичного спрямування. Усе це дало змогу окреслити основні **напрями розвитку медичного права в Україні**.

Уперше вони були озвучені у доповіді «Медичне право України: сучасний стан і перспективи розвитку», зробленій доцентом Академії адвокатури України, президентом ВГО «Українська медико-правова асоціація» Р.Ю. Гревцовою на Першому Всеукраїнському конгресі з медичного права і соціальної політики 14–15 квітня 2007 року в м. Києві. Одним з організаторів конгресу, який зібрав разом близько 300 представників медичної і юридичної спільноти, виступила Академія адвокатури України.

Серед напрямів розвитку медичного права в Україні були зазначені:

- розробка загальноприйнятної концепції медичного права України;
- формування і визнання медичного права самостійною галуззю права і юридичною наукою;
- розробка концепції удосконалення законодавства України у галузі охорони здоров'я та внесення до нього відповідних змін (у віддаленій перспективі можливі розробка і прийняття Медичного кодексу України) [2, 10].

На виконання резолюції конгресу науковці Академії адвокатури України та Української медико-правової асоціації, створеної у 2006 році як національна асоціація з медичного права, співпрацюючи з фахівцями з інших навчальних закладів, наукових установ та громадських організацій, розпочали **розробку концептуальних засад** розвитку медичного права і законодавства України про охорону здоров'я [9].

Перші результати були презентовані 20 травня 2008 року на круглому столі «Концепція розвитку медичного права і законодавства України у галузі охорони здоров'я», організованому Академією адвокатури України, Українською медико-правовою асоціацією та Спілкою адвокатів України за сприяння Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, Українського інституту стратегічних досліджень МОЗ України, Всеукраїнського лікарського товариства, Всеукраїнської асоціації захисту прав пацієнтів «Здоров'я нації» та Лікарської асоціації Миколаївського регіону. У заході взяли участь більше 40 науковців, адвокатів, працівників юридичних фірм, а також представників медичної громадськості [15, 21].

На круглому столі Р. Гревцовою була висловлена і обґрунтована думка про те, що завдяки наявності практичних потреб та теоретико-правових підстав, медичне право буде розвиватися як окрема галузь права, як це відбулося, наприклад, у Російській Федерації [3, 60–61]. Сьогодні ми спостерігаємо тенденцію до визнання медичного права окремою комплексною галуззю права [2]. На згаданому вище круглому столі було звернуто увагу на необхідність остаточного визначення співвідношення медичного і фармацевтичного права, а також підстав для введення у широкий науковий обіг терміна «біомедичне право», який був запропонований одним з фундаторів медичного права на пострадянському просторі чл.-кор. РАМН Ю.Д. Сергєєвим [19, 3].

Зачіпивши питання про поняття і терміни, відзначимо, що вітчизняна медико-

правова наука також має визначитися зі своїм ставленням до концепту «біоправо» [4, 31]. На нашу думку, необхідно ретельно вивчити і можливість вжиття терміна «охороноздоровче право» («health law»). Європейська доктрина нерідко розглядає поняття «медичне право» («medical law») і «охороноздоровче право» («health law») як синоніми [22, 41–42]. Разом з тим, на переконання деяких зарубіжних учених, охороноздоровче право «має справу не тільки з пацієнтами та хворобами, а й зі здоровими людьми, а також із громадським здоров'ям» [23].

Не менш важливою є і подальша наукова розробка питання співвідношення медичного права та біоетики, зв'язок між якими останнім часом значно поглибився [4, 31]. На разі ці завдання вирішуються представниками вітчизняної науки медичного права, в тому числі дослідниками, що працюють в Академії адвокатури України.

Науковці Академії адвокатури України у своїх працях торкаються малодосліджених та дискусійних питань. Одним з прикладів є стаття, написана Р. Гревцовою у співавторстві з М. Ваттадом, яка присвячена концептуальним основам міжнародного медичного права [21].

Як відзначила ректор Академії адвокатури України Т.В. Варфоломеєва, виступаючи на згаданому раніше круглому столі, «без розробки концептуальних засад усі спроби вдосконалити законодавство й практику можуть виявитися невдалими» [3, 60–61].

Юристи пострадянських країн приходять до висновку, що медичне законодавство необхідно удосконалювати, систематизувати і кодифікувати, причому кодифікація законодавства розглядається як прогресивне явище, яке забезпечує його стабільність [10, 25]. Доцільність ідеї **створення Медичного кодексу України** знайшла підтримку у вітчизняних науковців [20, 41]. Водночас, на наше переконання, наразі розробка Медичного кодексу України (або Кодексу законів України про

охорону здоров'я) є передчасною. Не в останню чергу це зумовлюється недосконалістю понятійно-категоріального апарату та відсутністю достатньої наукової визначеності щодо відносин, які утворюють предметну сферу медичного права [12, 30]. Ще більш важливою обставиною є проведення в Україні реформи системи охорони здоров'я, кожен етап якої вимагає якісного і своєчасного нормативно-правового забезпечення. На нашу думку, за кодифікацію вітчизняного законодавства у сфері охорони здоров'я можна братися тільки після створення відповідного нормативно-правового масиву, необхідного для забезпечення реформування галузі, та вироблення практики його застосування. Як справедливо відзначає Ю.Д. Сергєєв, аналізуючи питання правового забезпечення системи охорони здоров'я Російської Федерації (з якою українська система має чимало схожого, хоча є і принципові відмінності), «... на першому етапі ми маємо визначитися з правовими нормами, які потрібні повсякденній медичній практиці та початку фінансово-економічних перетворень в охороні здоров'я. На другому етапі належить зайнятися підготовкою системоутворюючого акту типу кодексу» [18, 4].

Фахівці Академії адвокатури України беруть активну **участь в удосконаленні законодавства України** у сфері охорони здоров'я шляхом аналізу чинних нормативно-правових актів, розробки проектів змін до них, обговорення на заходах та викладення своїх зауважень і пропозицій у наукових працях [14, 36–39].

Досить вагомим є і внесок Академії адвокатури в **українську науку медичного права**, а також у **біоетичну науку**.

Працівники Академії беруть активну участь у відповідних конгресах, конференціях, семінарах та інших заходах, причому як в Україні, так і за кордоном, що дозволяє збагачувати вітчизняну наукову думку. Більш того, Академія адвокатури України виступила співorganizатором двох всеукраїнських конгресів з медичного права

та соціальної політики, які стали платформою для обговорення важливих проблем медичного права, біоетики і соціальної політики та обміну досвідом між фахівцями. Йдеться про згаданий вище Перший Всеукраїнський конгрес з медичного права і соціальної політики, який відбувся 14–15 квітня 2007 року в м. Києві, та Другий Всеукраїнський конгрес з медичного права, біоетики і соціальної політики з міжнародною участю, проведений у м. Києві 14–15 квітня 2011 р. Якщо на Першому конгресі учасники тільки обґрунтували необхідність формування в Україні галузі медичного права та окреслили основні напрями його розвитку, то під час Другого конгресу підводилися підсумки роботи за чотири роки, пропонувалися рішення цілої низки проблем і обговорювалися нові амбітні плани [5, 18]. У вступній доповіді «Медичне і фармацевтичне право та біоетика: глобальні виклики і національні відповіді» співголова наукового і організаційного комітетів Другого конгресу Р. Гревцова визначила основні завдання, які найближчим часом доведеться вирішувати медико-правовій спільноті, зокрема створення належного теоретичного підґрунтя для подальшого розвитку медичного і фармацевтичного права, законодавче забезпечення реформи системи охорони здоров'я в Україні, біоетичне осмислення нових біомедичних технологій та забезпечення належного правового регулювання їх використання, удосконалення правозастосовної практики, подальша медико-правова і біоетична освіта і просвіта тощо [13, 62]. Однією з головних подій Конгресу стала презентація досвіду Міжнародної мережі відділень Кафедри ЮНЕСКО з біоетики, яку очолює професор **Амнос Кармі**, почесний президент Всесвітньої асоціації медичного права, директор Міжнародного центру здоров'я, права та етики. Значну увагу на конгресі було приділено етико-правовим питанням системи охорони здоров'я України [16, 3]. Уперше медико-правова громадськість приділила багато уваги етико-правовим

аспектам здійснення фармацевтичної діяльності, зокрема клінічних випробувань лікарських засобів, і науково обґрунтувала пропозиції до законодавства, спрямовані на удосконалення нормативно-правового регулювання проведення клінічних випробувань [16, 3]. Пропозиції учасників знайшли своє відображення у резолюції конгресу. Важливо, що чимало з них були враховані органами державної влади та управління в своїй роботі і відображені в змінах до чинного законодавства України.

У цей час Академією адвокатури України разом з партнерськими організаціями здійснюється підготовка Міжнародного (Третього Всеукраїнського) конгресу з медичного і фармацевтичного права, біоетики та соціальної політики, який відбудеться 19–21 квітня цього року у м. Києві. Серед основних тем конгресу: глобальне та національне охороноздоровче право, управління та біоетика: вироблення концептуальних засад; інноваційні біомедичні технології: оцінка юридичних ризиків та етичних зауваг; відповідальність за шкоду, завдану наданням медичної допомоги/послуг неналежної якості: тенденції, проблеми та шляхи вирішення; проблеми освіти та підвищення кваліфікації з медичного і фармацевтичного права та біоетики: досвід зарубіжних країн та його застосування в Україні [11].

Науковці Академії адвокатури України – постійні учасники щорічних науково-практичних конференцій, що проводяться Національним медичним університетом імені О.О. Богомольця. Беруть вони і активну участь у Національних конгресах з біоетики з міжнародною участю, організаторами яких виступають НАН України, НАМН України та МОЗ України.

Фахівці Академії адвокатури України не тільки беруть участь у міжнародних наукових заходах – Інститут медичного і фармацевтичного права та біоетики Академії нерідко виступає їх співорганізатором. Яскравим прикладом є Міжнародний круглий стіл «Етико-правові питання

отримання і оформлення інформованої згоди: досвід країн світу», організований за сприяння Всесвітньої Асоціації медичного права та Української медико-правової асоціації, який відбувся 22 вересня 2010 р. у м. Києві. 15 грудня 2010 року Інститут медичного і фармацевтичного права та біоетики Академії за сприяння Спілки адвокатів України, Всеукраїнського лікарського товариства та Української медико-правової асоціації провів Міжнародний круглий стіл «Тенденції розвитку медичного і фармацевтичного права в Україні та світі». На думку присутніх, «такі заходи...сприяють тому, що українські юристи знайомляться з багаторічним практичним досвідом іноземних колег і напрацюваннями співвітчизників» [17, 50].

Студенти та магістранти, а також гості заходів, серед яких чимало практичних працівників, отримують унікальну можливість послухати лекції провідних фахівців з медичного і фармацевтичного права зарубіжних країн, а також відвідати їхні майстер-класи. Зокрема, Інститутом медичного і фармацевтичного права та біоетики Академії адвокатури України були організовані відкриті лекції: п. Мохаммеда С. Ваттада, д-ра права, доцента юридичного факультету університету м. Цфат (Ізраїль), Головного редактора Міжнародного журналу «Медицина і права» (22 вересня 2010 р.); адвоката Орена Асмана, члена Ради Директорів Всесвітньої асоціації медичного права, члена Виконавчого Комітету Міжнародного Інституту Здоров'я, Права та Етики, доцента Університетів Хайфи та Цфата (Ізраїль) (18 жовтня 2010 р.); проф. Едуардо Васконселоса дос Сантоса Дантаса, адвоката, доктора права, віце-президента Всесвітньої асоціації медичного права (Бразилія) (16 грудня 2010 р.); майстер-клас з медичного і фармацевтичного права та біоетики Ю.Д. Сергеева, доктора медичних наук, професора, завідувача кафедрою медичного права Московської медичної академії ім. І.М. Сеченова, президента Національної Асоціації

медичного права РФ, члена Ради Директорів Всесвітньої Асоціації медичного права, головного редактора журналу «Медичне право» (2 лютого 2011 року).

Інститут медичного і фармацевтичного права та біоетики Академії адвокатури України активно співпрацює із зарубіжними закладами освіти, науковими установами, міжнародними організаціями у сфері охорони здоров'я, права та етики. Так, наприклад, у 2010–2011 роках Інститут виконував проект Всесвітньої організації охорони здоров'я. Зокрема, за угодою з ВООЗ Інститут проводив дослідження впливу підвищення ставок акцизного збору на тютюнові вироби на стан дотримання законодавства в Україні у 2008–2010 роках.

Розпочата співпраця з Міжнародною Асоціацією викладачів і дослідників з медичного права. У листопаді 2011 року Інститут медичного і фармацевтичного права та біоетики Академії адвокатури України відвідала президент Міжнародної Асоціації викладачів і дослідників з медичного права проф. Анн-Марі Дуге, яка підписала з Академією адвокатури України відповідну угоду про співробітництво. Подібна угода укладена і з Центром біомедичного права юридичного факультету Університету Коїмбри (Португалія) – одного з найстаріших університетів Європи.

У рамках співробітництва з Міжнародною Асоціацією викладачів і дослідників з медичного права розпочата робота над науковою темою «Етичні та правові проблеми застосування допоміжних репродуктивних технологій», результати якої будуть представлені на секції, присвяченій проблемам сурогатного материнства, Міжнародного (Третього Всеукраїнського) конгресу з медичного і фармацевтичного права, біоетики та соціальної політики 19–21 квітня 2012 року в м. Києві, а у липні 2012 року – на спеціальній сесії Європейської Літньої школи з медичного права та біоетики у м. Тулуза (Франція).

Науковці Академії не оминають і правових та етичних проблем пов'язаних з

таким явищем, як аборти. Результати проведених досліджень знайшли своє відображення у доповідях на наукових заходах та статтях [8; 6].

Українське Відділення Кафедри ЮНЕСКО з біоетики, яке діє у структурі Інституту, приділяє чимало уваги науковим темам, які є провідними для Кафедри ЮНЕСКО з біоетики. Зокрема, йдеться про дослідження питань, пов'язаних з інформованою згодою пацієнта на медичне втручання – засадничим принципом сучасного медичного права та біоетики. Співробітниками Інституту проводяться дослідження етичних та правових проблем отримання і оформлення інформованої згоди пацієнта на медичне втручання, при здійсненні яких широко використовується зарубіжний досвід.

Співпрацюючи з Центром біомедичного права юридичного факультету Університету Коїмбри (Португалія), який розробляє тему щодо цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану ушкодженням здоров'я внаслідок медичної допомоги неналежної якості, Інститут визначив подібну тему як одну з провідних тем на 2012 рік. Передбачається проведення ґрунтовного порівняльно-правового дослідження, яке має бути корисним для удосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики.

Серед важливих завдань, що стоять перед науковцями Академії адвокатури України є вивчення і узагальнення судової та слідчої практики з «медичних» справ, яке було визнане одним з напрямів розвитку медичного права України [2, 11]. Результатами своїх досліджень фахівці діляться з адвокатами (до речі, чимало працівників Академії адвокатури України, в тому числі тих, які спеціалізуються у медичному праві, самі є адвокатами).

Взагалі, передання досвіду і участь у підвищенні кваліфікації адвокатів та інших юристів, а так само медичних працівників, організаторів охорони здоров'я тощо є одним з найважливішим видів роботи, вико-

нуваної в Академії адвокатури України у царині медичного права. Він цілком вкладається у напрями розвитку медичного права України, визначені на Першому конгресі з медичного права і соціальної політики, зокрема:

- запровадження підвищення кваліфікації юристів з питань медичного права, створення системи обміну досвідом між ними;
- розробка і запровадження підвищення кваліфікації з питань медичного права керівних кадрів у галузі охорони здоров'я, лікарів та середніх медичних працівників;
- розробка практичних рекомендацій для суб'єктів медичного права [2, 11].

Спільно з партнерськими організаціями, зокрема Всеукраїнською громадською організацією «Українська медико-правова асоціація», Академія адвокатури України **започаткувала практику проведення семінарів з медико-правових питань**, наприклад, семінар-практикум для юристів «Актуальні питання юридичного супроводження діяльності закладів охорони здоров'я та ведення медичних справ», що відбувся 7 грудня 2007 року в м. Києві. За останні п'ять років таких семінарів було проведено чимало.

Нещодавно журнал «Адвокат» поцікавився, які питання викликають особливий інтерес у адвокатів під час семінарів та інших заходів з медичного права. Зазвичай адвокати цікавляться новими видами правової допомоги в царині медичного і фармацевтичного права, в яких мають потребу клієнти. Безперечно, цікавлять їх і «сутнісні» питання. В першу чергу це права, обов'язки і відповідальність пацієнтів, медичних працівників та закладів охорони здоров'я, отримання і оформлення інформованої згоди пацієнта на медичне втручання, документація медичних закладів, правові аспекти оцінки якості медичної допомоги. Але найбільший інтерес все ж таки викликають питання тактики і ме-

тодики ведення «медичних» справ у суді [7, 5].

Не випадково для дводенного семінару-практикуму, яким розпочалися масштабні заходи з підвищення кваліфікації адвокатів у царині медичного і фармацевтичного права, була обрана тема «Застосування законодавства України про охорону здоров'я. Методики захисту прав і законних інтересів пацієнтів, медичних працівників і закладів охорони здоров'я». Семінар-практикум, у якому взяли участь понад 140 адвокатів та інших юристів, відбувся 11–12 листопада 2011 року.

Не залишаються поза увагою і медичні працівники. Починаючи з 2007 року, Академією проводяться численні безкоштовні семінари-практикуми, адресовані як лікарям незалежно від лікарської спеціальності, так і окремим групам лікарів. Останнім прикладом може бути семінар «Правові аспекти надання онкологічної допомоги», проведений спільно із Спілкою захисту прав пацієнтів «Здоров'я нації» 7 лютого 2012 р. для лікарів-онкологів, а також представників громадських організацій, завданням яких є сприяння захисту прав пацієнтів, хворих на онкологічні захворювання.

Необхідність правової просвіти медичних працівників, освіти майбутніх правників та підвищення кваліфікації юристів з питань медичного права є вимогою часу. З цією метою доцільним є введення до навчальних планів вищих юридичних та медичних навчальних закладів і юридичних та медичних факультетів університетів навчальної дисципліни «Медичне право» та інших медико-правових дисциплін. Важливою умовою для цього є підготовка і підвищення кваліфікації викладачів, які можуть на високому професійному рівні викладати цей цикл дисциплін. Це вимагає поглиблення теоретичних знань, оволодіння додатковими практичними навичками, опанування нових освітніх технологій, ознайомлення з передовим вітчизняним та зарубіжним досвідом. Як вже зазначалося,

в Академії адвокатури України накопичений значний досвід викладання медико-правових дисциплін. Розроблено типову навчальну програму з медичного права для студентів вищих медичних навчальних закладів III–IV рівнів акредитації (автори М.В. Банчук, Р.Ю. Гревцова, В.Ф. Москаленко, Т.С. Грузєва, Р.Ю. Гревцова), затвердженої Міністерством охорони здоров'я України у 2009 році [1].

12 жовтня 2011 року Інститутом медичного і фармацевтичного права та біоетики Академії адвокатури України й Українським відділенням Кафедри ЮНЕСКО з біоетики було проведено **перший в Україні семінар-практикум «Методичні питання викладання медико-правових дисциплін»**. У семінарі взяли участь 17 викладачів юридичних і медичних вишів з різних регіонів країни, чимало з яких виявили значний інтерес до поглибленого навчання за спеціальною програмою.

В Академії адвокатури України розроблені унікальні програми підвищення кваліфікації з медичного і фармацевтичного права для таких категорій фахівців:

- адвокатів;
- юристів закладів охорони здоров'я;
- юристів фармацевтичних компаній;
- викладачів медико-правових дисциплін юридичних та медичних вишів;
- лікарів і середніх медичних працівників;
- менеджерів охорони здоров'я.

До викладання на цих програмах залучені провідні вітчизняні і зарубіжні фахівці. По завершенню навчання на програмах, тривалість яких складає 72 години, слухачі отримують свідоцтво про підвищення кваліфікації державного зразка.

Попереду – багато планів та роботи.

Підсумовуючи наведене, зазначимо, що знаходячись у витоків медичного права в Україні, Академія адвокатури України зробила значний внесок у його розвиток. Фахівці Академії адвокатури України, зокрема Інституту медичного і фармацевтичного права та біоетики Академії, проводять

велику науково-дослідну та навчально-методичну роботу, здійснюють підвищення кваліфікації різних категорій фахівців. Ознайомлення з досвідом Академії адвока-

тури України може бути корисним для усіх, хто здійснює наукові дослідження, викладацьку чи практичну діяльність у царині медичного права чи суміжних сферах.

Список літератури:

1. Банчук М.В., Москаленко В.Ф., Грузева Т.С., Гревцова Р.Ю. Медичне право: Типова навчальна програма для студентів вищих медичних навчальних закладів III–IV рівня акредитації. – К., 2010. – 32 с.

2. Гревцова Р.Ю. Медичне право України: сучасний стан і перспективи розвитку / Р.Ю. Гревцова // Збірник тез доповідей: Перший Всеукраїнський конгрес з медичного права і соціальної політики 14–15 квітня 2007 р., м. Київ. – К.: Авіценна, 2007. – 96 с.

3. Гревцова Р.Ю. Концепція розвитку медичного права та законодавства / Р.Ю. Гревцова // Здоров'я України. – 2008. – № 12.

4. Гревцова Р.Ю. Тенденції розвитку медичного і фармацевтичного права в Україні / Р.Ю. Гревцова // Другий Всеукраїнський конгрес з медичного права, біоетики і соціальної політики з міжнародною участю 14–15 квітня 2011 р., м. Київ: збірник тез доповідей. – К.: КІМ, 2011. – 132 с.

5. Гревцова Р., Степаненко А., Кершиц А. Медицинское и фармацевтическое право: дискуссии, итоги, планы // Аптека. – 2011. – № 21(792).

6. Гревцова Р.Ю. Попередження абортів: етичні імперативи й законодавчі можливості / Р.Ю. Гревцова // Сьогодні і біоетика. – К.: Авіценна, 2011. – 400 с.

7. Гревцова Радмила: До практики у сфері медичного і фармацевтичного права долучатиметься дедалі більше адвокатів [Інтерв'ю. Розмову вів Леонід Лазебний] // Адвокат. – 2011. – № 10.

8. Гревцова Р.Ю. Законодавчі можливості запобігання абортам: український досвід // Четвертий Національний конгрес з біоетики з міжнародною участю, 20–23 вересня 2010, Київ, Україна. – К., 2010. – 235 с.

9. Гончаров І. Перший Всеукраїнський конгрес з медичного права і соціальної політики [Електронний ресурс] / І. Гончаров // Therapia. – 2007. – № 5(15). – Режим доступу: <http://therapia.ua/therapia/2007/05/pershyy-vseukrayinskyy-konghres-z-medychnoho-prava-i-sotsialnoyi-polityky>

10. Иванников И.А. Медицинское право: проблемы кодификации / И.А. Иванников // Научные труды IV Всероссийского съезда (Национального конгресса) по медицинскому праву / [под ред. чл.-корр. РАМН, проф. Ю.Д.Сергеева, проф. С.В.Ерофеева]. – М.: НАМП, 2009. – 364 с.

11. Киев. Международный конгресс по медицинскому и фармацевтическому праву, биоэтике и социальной политике [Електронний ресурс]. – Pravotoday. – Режим доступу: <http://pravotoday.in.ua/ru/press-centre/events-calendar/event-846/>

12. Короткий Т., Осинская Л. Концепции медицинского права: современные реалии / Т. Короткий, Л. Осинская // Медичне право. – 2010. – № 5(1).

13. Медичне право України: нові грані [підготувала О. Миколаєва] / Здоров'я України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://health-ua.com/pics/pdf/ZU_2011_10/62-63.pdf

14. Москаленко В.Ф., Грузева Т.С., Гревцова Р.Ю. Актуальные правовые проблемы осуществления фармацевтической деятельности в Украине // Научные труды IV

Всероссийского съезда (Национального конгресса) по медицинскому праву. – М.: НАМП, 2009. – 364 с.

15. *Пархоменко Д.* Фахівці обговорили концепцію розвитку медичного законодавства / Д. Пархоменко // Юридична Газета. – 2008. – 3 червня. – № 22(157).

16. *Польова-Саханда Л.* Медичне право та біоетика потрібні для реформування медицини // Ваше здоров'я. – 2011. – 13 травня. – № 17.

17. Правовое обеспечение сферы здравоохранения – реалии и перспективы [подготовил А. Пройдак] / Здоровье Украины. – 2011. – № 3(256).

18. *Сергеев Ю.Д.* Правовое обеспечение современной системы здравоохранения Российской Федерации / Ю.Д. Сергеев, А.А. Мохов. – 2009. – № 2(26).

19. *Сергеев Ю.Д.* Био-медицинское право России / Ю.Д. Сергеев // Медицинское право. – 2006. – № 4.

20. *Стефанчук Р.* Медичний кодекс України: вимога часу чи данина кодифікаційній моді? / Р. Стефанчук // Право України. – 2011. – № 11–12.

21. *Mohammed S.Wattad & Radmyla Yu. Hrevtsova*, «Reflections on International Medical Law» [Мохаммед С. Ваттад, Радмила Ю. Гревцова. Роздуми з приводу міжнародного медичного права] The International Journal «Medicine and Law» (2011) 30 (4): 449–460.

22. *Nys, H.*, Medical Law in Belgium. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2011.

23. *Swanepoel, M.* Law, Psychiatry and Psychology: A Selection of Constitutional, Medico-Legal and Liability Issues. 2009 [Electronic resource]. – Available at http://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/3106/thesis_swanepoel_m.pdf?sequence=1

РЕЗЮМЕ

Академия адвокатуры Украины является одним из первых отечественных учебных заведений, в которых началось преподавание медико-правовых дисциплин и научные исследования в сфере медицинского права. Деятельность Академии положила начало образовательным проектам и программам повышения квалификации специалистов в сфере медицинского и фармацевтического права и биоэтики в Украине. В статье рассматривается опыт Академии адвокатуры в указанных сферах, который может быть полезен всем, чья научная и практическая деятельность связана со здравоохранением, правом и этикой.

SUMMARY

The Academy of Advocacy of Ukraine was one of the first higher educational establishments in the country which started the teaching of medico-legal courses and scientific researches in the field of medical law. The Academy pioneered educational projects and trainings of specialists in the sphere of medical and pharmaceutical law in Ukraine. The article describes the Academy's experience that may be of use for all those the activity of who is related to health care, law and ethics.

Подано 15.03.2012.